

Úvod do pedagogiky a základy pedagogického myšlení –

jeden z předmětů ve studiu pedagogických disciplín

Postupné získávání přehledu

- o pedagogice jako vědě,**
- o předmětu jejího zkoumání – výchově,**
- o obsahu základních pedagogických kategorií,**
- o obsahu různých teorií o výchově,**
- o požadavcích na učitele.**

Příklad:

Učíme žáka upravovat text napsaný na počítači ve Wordu – algoritmus, sled úkonů je jasný, dá se přesně popsat, akce má odpovídající reakci, výklad je snadný, potud informatika. Ale my můžeme být na žáka hodní, trpěliví, vlídní nebo zlí a můžeme křičet, můžeme mu dávat jen slovní pokyny nebo je napsat na tabuli nebo mu dát příručku a nechat ho samostatně ji nastudovat. To je pedagogika – uplatňujeme svůj pedagogický styl, použili jsme určité metody nebo formy výchovy a vzdělávání, pracujeme s určitým zaměřením a cílem, užíváme své authority (nadřazenost nebo partnerství), žáka podporujeme v jeho cestě za poznáním nebo ho necháme, ať se s problémy vyrovná sám jak umí.

Problémy pedagogiky:

- 1. Terminologie 1**
- 2. Terminologie 2**
- 3. Různé definice výchovy**
- 4. Povolání učitele**

Problémy budoucího pedagoga:

- 1. Srozumitelnost studované látky**
- 2. Jistota**
- 3. Jednoduchá řešení**
- 4. Okamžité výsledky**
- 5. Zvláštnost vychovatelského umění**
- 6. Výjimečné vlastnosti některých vychovatelů**
- 7. Teoretici výchovy**
- 8. Zkušenost studenta**

Úkoly pro budoucího učitele:

- 1. Celoživotní vzdělávání**
- 2. Pedagogické vědomí učitele**
- 3. Individuální pedagogická koncepce**
- 4. Učitelovo pojetí výuky**
- 5. Profesionální sebereflexe, autodiagnostika**

Problémy pedagogiky

Potíže s terminologií 1:

Snaha definovat pojmy co nejpřesněji – nepochopení a nezájem studentů (zatímco ve fyzice nebo matematice toto zcela samozřejmě přijímají). Pedagogika není informatika, kdo se chce vyjadřovat přesně a jednoznačně, musí studovat vědy, kde je to možné. Učitel matematik musí zvládnout obojí.

Potíže s terminologií 2:

Mnoho klíčových slov v pedagogice je takových, že se zdají být jasná a srozumitelná, laik má dojem, že jim rozumí a nepovažuje za nutné se něco učit a definice jsou mu proti mysli (co je výchova? – viz definice, co jsou alternativní školy? – vysvětlení je jiné od laika a jiné od odborníka).

Není možné přesné vyjádření, výchova je složitý společenský jev, probíhající ve složitých a měnících se podmínkách, týká se člověka a ani nejsložitější vzorec nemůže vystihnout podstatu chování jednotlivého člověka. To vše by mohlo vést k rezignaci, že všechno snažení je tedy zbytečné, ale opak je pravdou – jak pedagogická teorie tak naše i cizí zkušenosti nás vedou k poznání skutečnosti a k tomu, abychom uměli zvolit optimální cestu ve výchově a vzdělávání. Příkladem této skutečnosti jsou rozdílné definice výchovy.

3. Definice výchovy

1. Výchova je proces, který pomáhá zvýšit všeobecnou kulturní úroveň člověka a umožňuje rozvíjet jeho schopnosti, úsudek, smysl pro morální a sociální odpovědnost a stát se tak platným členem společnosti. (Deklarace práv dítěte)
2. Výchova je společenský jev, jehož podstatou je působit na úpravu podmínek tak, aby se člověk mohl co nejlépe rozvíjet ve svých schopnostech, zájmech pro jeho osobní i společenský život. (Obecný pohled na výchovu)
3. Křesťanská výchova je úmyslné působení na dítě, aby harmonicky rozvinulo všechny své schopnosti tělesné, intelektové, citové, sociální, i vlohy nadpřirozené a mohlo dosáhnout svého cíle pozemského i věčného. (Pedagogika, kardinál Tomášek)

4. Povolání učitele:

je jedním z nejnáročnějších, ať už z hlediska výkonu povolání nebo požadavků na osobnost učitele. Nutnost změny ve škole – změna společnosti, situace, nové požadavky na metody vyučování, na obsah učiva, na vztah mezi lidmi ve škole, respektování vývoje (studenti kritizují to, co ve škole zažili, ale pak se v roli učitele chovají stejně).

Problémy budoucího pedagoga

1. Srozumitelnost studované látky

Snahou každého učícího se člověka je udělat si studovanou látku přehlednou a srozumitelnou. Srozumitelné je většinou to, co je jednoduché (jak uvařit polévku, na to existuje recept). Ale je věda o výchově jednoduchá? Z toho, co již bylo řečeno vyplývá, že není a nemůže být, že neexistují prosté a jednoznačné návody na výchovu, i když některé poznatky je možné zobecnit ve formě nějakých zjednodušených rad nebo pravidel.

2. Jistota

Doba, kdy dialektický materialismus umožňoval jasný výklad společenských věd, již minula a svět je opět přirozeně složitý. Ve složitém světě se člověk snaží hledat záchytné body, které by mu dávaly jistotu, že světu rozumí. Jediná jistota však v dnešním světě je ta, že nic není jisté. Žádný pedagogický systém nemůže být uzavřený, hotový, definitivní a univerzálně použitelný. Vždy je něco, co situaci komplikuje – okolnosti, v nichž výchova probíhá, vnitřní podmínky jedince, vlivy prostředí, historické okolnosti atd. Student učitelství, který studuje biologii, chemii nebo dějepis se pomalu seznamuje se systémem příslušného oboru a dá se říci, že jsou to věci náročné na paměť, ale naučitelné a zapamatovatelné. Při studiu pedagogických disciplín se navíc po něm žádá, aby si postupně vytvářel svůj vlastní pohled na výchovu, svůj vlastní styl učení, svůj vlastní pedagogický koncept. Nelze se naučit jen poučky a definice, jen podle nich není možné v budoucnu vyučovat.

3. Jednoduchá řešení

Dalším problémem při studiu předmětů „společného základu“ a především pedagogiky, je neexistence jasných a stručných odpovědí na řešené otázky. Většinou není možné říci ANO nebo NE, ale také MOŽNÁ. Je třeba to zkusit, protože za různých okolností může být výsledek odlišný (jiné složení třídy, jiné časové období, klima třídy a školy atd.). Na některé otázky neexistuje jednoznačná odpověď, v současnosti má budoucí učitel k dispozici mnoho různých řešení a stejně mnoho zdrojů informací a možností, jak je získat. Nejtěžší je vybrat si podle určitých kritérií a naučit se informace třídit.

4. Okamžité výsledky

Je mnoho problémů, se kterými se budoucí učitel a vychovatel musí vyrovnat. Žije v určité době a v určité společnosti, to vše ve svém životě nějakým způsobem reflektuje, snaží se to vnímat a pochopit a také mít nějaký vliv. Někdo postaví dům, někdo založí nebo rozšíří firmu, novinář píše články a obuvník spravuje boty. Každý z nich může vidět, jaká je odezva na jeho práci. A učitel? Problémem je, že málokdy může okamžitě sledovat výsledky své práce – děti se neustále mění, rostou, dospívají, vyvíjejí se, mění se i sám učitel, mění se podmínky a okolnosti jeho pedagogické práce. Je třeba být srozuměn s tím, že výsledky jeho práce se projeví až vyrostou a dospějí generace, které on sám vychovává. Tím ale stoupá i míra odpovědnosti za to, jak učí, jak vychovává, jakým způsobem své žáky ovlivňuje.

5. Zvláštnost vychovatelského umění

je, že téměř všem připadá známé, dostupné a některým dokonce lehké (viz posuzování učitelů a prestiž učitelského povolání). Většina lidí se cítí povolána bez hlubšího pedagogického vzdělání o věcech výchovy, každý s výchovnými problémy nějakým způsobem přichází do styku ať už jako ten, kdo je vychováván (dítě ve škole nebo v rodině) nebo ten, kdo vychovává (rodiče, vedoucí skupiny mládeže, atd.). Každý, kdo měl nebo má co činit s výchovou, má určité představy o tom, jak má být výchova uspořádána – žáci mají představu o tom, jaký by měl být jejich učitel, děti vědí, jaké by chtěli rodiče, prarodiče vědí, jak by měla být vychovávána jejich vnoučata. To jsou však názory šířené veřejností, dány okolnostmi, tradicemi, generační zkušeností, zvykem, setrvačností nebo malou pružností a ochotou přijímat změny.

6. Teoretici výchovy

Často se hovoří o tom, že teoretici výchovy neuměli vychovávat své vlastní děti – jako příklad slouží J. J. Rousseau, jehož pedagogická teorie je samozřejmou součástí každého pojednání o dějinách pedagogiky, ale který své děti dal do ústavu. Ovšemže z jednotlivých nezdarů teoretiků výchovy nelze vyvozovat nepotřebnost pedagogické vědy pro praktickou činnost. Všechny vědecké obory uplatňují teoretické základy, které tvoří stavební kameny pro praktickou činnost, a nikdo nezpochybňuje to, že lékař nebo právník musí absolvovat nejdřív teoretické školení a pak se může pokoušet o uplatnění v praxi. Problém je v tom, že chybný výsledek práce lékaře může být vidět ihned, zatímco pedagoga práce se může projevit až časem, nemusí být ihned viditelná. I když třeba pedagogická věda nedá odpověď na všechny otázky, může pomoci zkvalitnit úroveň výchovné práce.

7. Výjimečné vlastnosti některých vychovatelů

V praxi se někdy setkáváme s lidmi, kteří dosahují dobrých nebo i vynikajících výchovných výsledků, aniž by studovali teorii - proto, že dovedou navázat dobrý vztah s dětmi nebo mají některé pedagogické dovednosti, že práci dělají se zaujetím nebo jí věnují mnoho času. Tito lidé si vytvářejí svou vlastní pedagogickou teorii, ale ne vždy jsou schopni vysvětlit, co a za jakým účelem dělají. Vychovatel by však měl mít na zřeteli cíl své práce a měl by si být vědom toho, co a za jakým účelem dělá.

8. Zkušenost studenta

Známý pedagog Johan Fridrich Herbart připomíná, že pouhá praxe vede k nepořádku a poskytuje jen velmi omezené zkušenosti. Odlišuje pedagogiku jako vědu od umění vychovávat upozorňuje, že nikde není obecný a filozofický rozhled tak potřebný, jako ve výchově. Tam totiž každodenní shon a nápor na síly učitele vedou k tomu, že pouhá individuální zkušenost nesmírně zužuje obzor vychovatele. Tím není řečeno, že podceňujeme zkušenost studenta – naopak vycházíme z ní, je cenná a je východiskem při rozborech pedagogických situací. Učitel však rozhodně nemůže zůstat jen u ní.

Úkoly pro budoucího učitele:

1. Celoživotní vzdělávání:

práce na sobě, sledování literatury, kulturních, společenských i politických změn, cestování, získávání zkušeností z jiného než z výchovného prostředí (sabbatical v zahraničí, u nás půlroční pracovní volno za účelem vypracování konkrétního úkolu).

2. Pedagogické vědomí učitele:

nejde jen o osvojení teorie, ale i o konfrontaci se zkušenostmi, které student má z praxe a s hodnotami, které přijímá. Syntéza těchto prvků se nazývá pedagogické vědomí učitele. Je to způsob, jak vidí určité jevy, události, procesy, jak je hodnotí, jak je chápe, jak s nimi zachází.

3. Individuální pedagogická koncepce:

je specifický vztah učitele k požadavkům na jeho činnost. Co učitel považuje za neúčelné nebo nesplnitelné, to zpravidla nedělá a pokud je k tomu nucen, dělá to formálně.

4. Učitelovo pojetí výuky:

je soubor víceméně ucelených názorů, přesvědčení, postojů a zásoba argumentů, kterými učitel zdůvodňuje a ovlivňuje výchovnou a vzdělávací činnost. Je to i způsob, jakým vidí žáka jako jednotlivce, jeho učení, jeho vlastnosti. Učitelovo pojetí výuky nebývá vyslovováno nahlas, souvisí se zvláštnostmi osobnosti, vzniká většinou spontánně, protože je dosud málo ovlivňováno pregraduální přípravou a dalším vzděláváním učitelů.

5. Profesionální sebereflexe, autodiagnóza:

je zamyšlení nad tím, jak sestavil hodinu a vybral učivo k osvojení, jak probíhala pedagogická komunikace se žáky, jak se podařilo splnit stanovený cíl. Je základem pro **autodiagnostiku** učitelovy pedagogické činnosti, která spočívá v odhalení a uvědomění si výsledků, kladů i nedostatků své vlastní práce. Je však nutné, aby dokázal využít všech možností a metod, které teorie nabízí, a to může udělat až po tom, co si osvojil odborný jazyk pedagogické vědy, seznámil se s významy používaných termínů, poznal význam potřebných údajů, seznámil se s teoriemi , nabízenými v odborné literatuře. Tuto možnost nabízí Obecná pedagogika a předmět Úvod do pedagogiky a základy pedagogického myšlení.